

”וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְ-ק-ן-ק:”

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל ש-די ושמי ה' לא נודעתי להם: (שמות ו') פסוקי הפתיחה של פרשתנו מפגישים אותנו עם אחת הסוגיות המרתקות ביותר בעולם היהדות – שמותיו של הקב"ה. נסו לספור כמה שמות כתובים בפסוקים אלו. רבות נכתב בנושא משמעות ריבוי שמותיו של הקב"ה, וכבר בתחילת הפרשה ישנה תשובה פשוטה – 'וארא', 'נודעתי'. כל שם מבטא התגלות אחרת של הקב"ה בעולמו. הלימוד וההבנה על שמותיו של הקב"ה הם אבני דרך באמונתנו כפי שמופיע בהרחבה בספר הכוזרי:

”וכאשר למד המלך התורה וספרי הנביאים, לקח החבר שהוא לרב ... ותחילת מה ששאל אותו על השמות והמידות, המיוחדות אל הבורא יתברך, ומה שנראה בקצתם מן ההגשמה, עם הרחקת הדבר שהוא אצל השכל, וכן מרחקת אותו התורה בביאור” (כוזרי, פתיחה למאמר שני).

אנו רואים שהשאלה הראשונה איתה התמודד מלך כוזר לאחר שנתגייר הייתה הבנת שמותיו של הקב"ה. באותו אופן ניתן לומר שזהו גם הנושא הראשון אותו לומדים משה ועם ישראל שזה עתה נוצר:

”וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים הִנֵּה אֲנֹכִי בָא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם וְאָמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ מָה אָמַר אֱלֹהִים?”

ליל שבת - מבוא לשמות הקב"ה

כפי שראינו, ריה"ל מתעסק הרבה בשמות הקב"ה. בתחילת מאמר שני מחלק הכוזרי את שמות הקב"ה לשלוש קבוצות ועוד שם אחד- השם המפורש: "וכללו של דבר: לשלושה חלקים: שתהיינה מעשיות או טפלויות או שולליות. והמעשיות נלקחות מהמעשים הבאים ממנו באמצעים טבעיים, כמו: מוריש ומעשיר, משפיל אף מרומם [שמואל א' ב' ז] רחום וחנון [שמות ל"ד ו] קנא ונוקם [נחום א' ב] גיבור נדיב [תהילים כ"ד ה] והדומים להם.

והטפלויות כמו: ברוך ומבורך, מהולל, קדוש, רם ונשא, נלקחות מרוממות המדברים לו. ואלה אם הם רבות, אינם מחייבות לו ריבוי, ולא מוציאות אותו מאחדות. אבל השולליות, כמו חי ואחד וראשון ואחרון, סופר עליו באלה, כדי לשלול ממנו הפכס. לא לקיים לו אלה על הדרך שאנחנו מבינים מהם, כי אין אנחנו מבינים 'חיים', כי אם בהרגשה ותנועה, וכבר התעלה מהם. ואנחנו אומרים עליו שהוא 'חי' – לשלול ממנו תואר המוות, ועל הדרך הזה נאמר 'אחד' – לשלול ממנו הריבוי, לא לקיים לו האחדות המובנת אצלנו. כי האחד אצלנו, מה שנדבקו חלקיו זה בזה והתדמו. כאשר תאמר 'עצם אחד' ו'יד אחת' ו'מים אחדים'. ותאמר בזמן על דרך הדמיון בגוף המתדבק, 'יום אחד' ו'שנה אחת'. והעצם האלוקי מרומם מהדביקה והפרידה, ונאמר אחד לשלול הריבוי, וכן ראשון לשלול ההתאחדות, לא לקיים לו ההתחלה, וכן אחרון לשלול ממנו הכיליון, ולא לקיים לו התכלה.

וכל המידות האלה אינם דבקות אל עצם כבודו ולא מתרבה בהם. אבל המידות התלויות בשם המפורש יתברך, הם היצירות מבלי מיצועים טבעיים, כמו "יוצר אור" ו"בורא חושך" "ועושה נפלאות גדולות לבדו" [תהילות קל"ו ד] רוצה לומר בגזרתו וחפצו, מבלי מיצוע סיבה אחרת" (מאמר שני, ב).

סיכום קצר: שמות הקב"ה מבטאים את היחס שלנו אל הקב"ה, וכיצד אנו 'קולטים' את השפעתו. זאת למרות שאצל הקב"ה אין שום שינוי.

ישנן שלוש קבוצות:

- **שמות מעשיות:** שמות המבטאים דברים שהקב"ה עושה בעולמו - עולמו. מוריש, מחיה, נוקם וכדומה.

- **שמות טפלויות:** שמות תואר המבטאים את גדלותו ורוממותו של הקב"ה. קדוש, נורא, מהולל וכדומה.

- **שמות שולליות:** שמות הבאים לשלול הבנה מוטעית. למשל: 'אל חי וקיים' - לשלול את המוות, המתורגם אצלנו כדבר שלילי (אף שהקב"ה לא חי ולא מת, כיוון שמושגים כאלו אינם שייכים אצלו). 'אחד' ולא שניים. 'ראשון'. תארים אלה שייכים רק בדברים שיש בהם מימד של זמן או מקום. וכיוון שהקב"ה אין לו דמות הגוף ואינו גוף, והוא היה הווה ויהיה, תארים אלו לא שייכים אצל הקב"ה, אך מסייעים לנו להבין...

בנוסף לכל אלו ישנו שם נוסף - 'השם המפורש'. שם שהוא הרבה מעבר לכל הנ"ל.

"ה' מִלֶּךְ גִּאֲוֹת לְבָשׁ"

"שאין הפרש במעלת התקרבותו ודביקותו במלך בין מחבקו כשהוא לבוש לבוש אחד, בין שהוא לבוש כמה לבושים מאחר שגוף המלך בתוכם".

(תניא, לקוטי אמרים פרק ד')

לסעודת שבת – השם המפורש ובית המקדש

ישנם פירושים רבים מהו השם המפורש, אך לפי ריה"ל והרמב"ם מדובר בשם של ארבע אותיות, שם הוי"ה.

"כל שמותיו ית' הנמצאים בספרים כולם נגזרים מן הפעולות – וזה מה שאין העלם בו – אלא שם אחד, והוא, 'יוד הא ואו הא', שהוא שם מיוחד לו ית', ולזה נקרא, 'שם מפורש' – ענינו, שהוא יורה על עצמו ית' הוראה מבוארת, אין השתתפות בה. אמנם שאר שמותיו הנכבדים מורים בשיתוף, להיותם נגזרים מפעולות ... אמנם שאר השמות הם כולם מורים על תארים ... ולא יעלה במחשבתך שגעון כותבי ה'קמאות' ומה שתשמעו מהם או תמצאו בספריהם המשוניים משמות חברים, לא יורו על ענין בשום פנים, ויקראו אותם 'שמות', ויחשבו שהם צריכים 'קדושה וטהרה', ושהם יעשה נפלאות – כל אלה דברים לא יאות לאדם שלם לשמעם, כל שכן שיאמינם:

ואינו נקרא 'שם המפורש' כלל זולת זה ה'שם' 'בן ארבע אותיות' הנכתב, אשר לא יקרא כפי אותיותיו. ובפרוש אמרו ב'ספרי', "כה תברכו את בני ישראל, 'כה' – בלשון הזה, 'כה' – בשם המפורש"; ושם נאמר, "במקדש ככתבו ובמדינה בכנויו"; וב'תלמוד' נאמר, "וישמו את שמי' – שמי המיוחד לי":

הנה כבר התבאר לך, כי 'שם המפורש' הוא זה 'שם בן ארבע אותיות', ושהוא לבדו הוא המורה על העצם מבלתי שיתוף ענין אחר – ולזה אמרו עליו, 'המיוחד לי' (מורה נבוכים א, ס"א).

הרמב"ם מדגיש כמה דברים:

א. השם המפורש הוא שם של ארבע אותיות. וכל שאר 'השמות', צירופי אותיות וכדומה המופיעים בקמעות, אינם שמות קודש.

ב. שם זה מתגלה רק בבית המקדש, ואילו מחוץ למקדש או מזכירים את הקב"ה רק בכינוי. כלומר גם כשכתובים אותיות הוי"ה, או אומרים שם אדנות. דבר זה מבאר הרמב"ם בהלכות ברכת כהנים:

"ואומר את השם ככתבו והוא השם הנהגה מיו"ד ה"א וא"ו ה"א. וזה הוא השם המפורש האמור בכל מקום. ובמדינה אומרים אותו בכינויו והוא באל"ף דל"ת, שאין מזכירין את השם ככתבו אלא במקדש בלבד. ומשמת שמעון הצדיק פסקו הכהנים מלברך בשם המפורש אפילו במקדש, כדי שלא ילמוד אותו אדם שאינו חשוב ושאינו הגון ולא היו חכמים הראשונים מלמדין שם זה לתלמידיהם ובניהם ההגונים אלא פעם אחת לשבע שנים כל זה גדולה לשמו הנכבד והנורא" (הלכות תפלה ונשיאת כפים פרק יד, י).

הלכתו של הרמב"ם מבוססת על המשנה במסכת סוטה (פרק ז, משנה ו). שם מבאר רבי עובדיה מברטנורא את הסיבה לכך:

"שאיין מזכירין את השם ככתוב אלא במקדש בלבד, שנאמר (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך, סרסוהו ודרשהו, בכל המקום אשר אבוא אליך וברכתיך, דהיינו במקדש, שם אזכיר את שמי" (רע"ב על המשנה).

כלומר, רק בבית המקדש או זוכים להתגלות שלמה של הקב"ה, ללא מחיצות. רק שם, כשהקב"ה בתוך ביתו, או זוכים 'לראות' את הקב"ה - דבר שאף האבות לא זכו לו! "וְאָרָא אֶל אֲבֹרְהֶם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֶל-ל שְׂדֵי וְשָׁמִי ה' לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם".

לסעודה שלישית – הסוד של בן קמצר

”וַאֲלוֹ לְגִנְאִי... בֶּן קִמְצָר לֹא רָצָה לְלַמֵּד עַל מַעֲשֵׂה הַכֶּתֶב” (משנה יומא, ג, י"א). מתוך כל הנ"ל, אולי נבין את המשנה המוזרה במסכת יומא. המשנה מונה רשימת אנשים שלא רצו ללמד את עבודתם במקדש (רוצים לדעת מיהם? חפשו במשנה...). על בן קמצר נאמר שלא רצה ללמד את 'מעשה הכתב'. כלומר ש"היה נוטל ארבעה קולמוסין בין אצבעותיו. ואם היתה תיבה של ארבע אותיות היה כותבה בבת אחת" (יומא ל"ח). אך מהי גנותו של 'בן קמצר', הרי בסך הכל היתה לו שיטה מיוחדת לכתוב! ובנוסף, מה הקשר למקדש?

אם נבאר שכן קמצר לא כתב 'סתם' ארבע אותיות. אלא שם של ארבע אותיות, הכל יתבאר. 'בן קמצר' הבין את גדלות שמו של הקב"ה, בכך ששמו נהגה ואף נכתב בבת אחת. ה' אחד ושמו אחד (כפי שברגע שאני מכיר מישהו הכרות עמוקה, אינני צריך לתאר את חיצוניותו. 'מי זה ראובן? מה הכוונה? ראובן זה ראובן!'). הבנה עמוקה זו, שניתן להבין אותה רק במקדש, העלים בן קמצר מחבריו, ועל כן הוזכר לגנאי.

”וַאֲיֵן שֵׁם מְדוּיָק יוֹתֵר וְחָשׁוּב יוֹתֵר מִן הַשֵּׁם הַנִּכְתָּב בְּאוֹתוֹת יוֹד הָאֵל וְאוֹ הָאֵל יִתְבָּרַךְ וִיתְרוֹמֵם. זֶה הוּא שֵׁם פְּרָטִי בּוֹ רֹמְזִים לְאֵלֹק... כֹּאֲלוֹ אִמְרַת פְּלוּנִי וְקִרְאֵת לוֹ בְּשֵׁם פְּרָטִי רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן לְמַשָּׁל בְּתַנְאֵי שְׁעַל יְדֵי הַשְּׁמוֹת רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן תּוֹוֹדַע אִמִּיתֵת עֲצֻמוֹתָם: אִמֵּר הַכּוֹזְרִי: וְאִיךְ אִקְרָא בְּשֵׁם מִיחָד אֵת שְׁאִיִן לְרִמְזוֹ עֲלָיו וְכֹל רְאִיִּיתִי עֲלָיו מִפְּעוּלוֹתָיו הִיא? אִמֵּר הַחֹבֵר: יֵשׁ וְיֵשׁ עֲלָיו רִמְזוֹ בְּעֻדוֹת הַנְּבוּאָה וּבְרְאִיִּית הַלֵּב” (מאמר רביעי, א-ג).

שבת שלום מרדכי